

Ómagyar Mária-siralom

Ravasz Erzsébet (1937–1991) zománcművészeti életműve

Fotó: Kiss Béla

Ravasz Erzsébet:
Ligetünk /
Erzsébet Ravasz:
Our Grove

[1983] zománcozott
acéllemez / enameled
steel plate [15x45 cm]

Az elmúlt hónapokban két emlékkiállítás (Szántó Kovács János Területi Múzeum, Orosháza, 2013. október 26–2014. január 11.; Museion No. 1, Budapest, 2014. március 6–28.) is jelezte, hogy élt valaha közöttünk egy tehetséges művész, aki tragikus hirtelenséggel félbehagyott életműve ellenére két műfajban is jelentős korpuszt hagyott hátra. Visszafogottság, alázat, technikai tudás, alaposág, tartalmi mélység, az elődök értő tisztelete, s a szemfényvesztés kerülése jellemezte. Ravasz Erzsébet művészeti felfogása így már életében sem számíthatott „trendinek”, „moderneknak”, ráadásul még a művészi rangot osztogató pesti művészeti élet is hidegen hagyta, nem is lehetett (?) más a sorsa, mint hogy méltatlanul keveset foglalkoztak/foglalkoznak vele.

1937-ben Orosházán született, egy évben két földijével, Fülöp Erzsébettel és Fajó Jánossal, akik – bár ezt kevesebben tudják – szintén zománcoztak pályájuk egy szakaszán¹. A héttagú család, különösen az ötvenes évek eleji üldöztetések idején, meglehetősen nehéz anyagi körülmények között élt, ennek ellenére a szülők a tudás, a műveltség megszerzését minden eszközzel támogatták. Ravasz Erzsébet kisiskolás korától szenvedélyes olvasó volt. Szépirodalmi élményei mellett azonban korán elkezdett tájékozódni a szép-művészetek irányában is. Művészeti tanulmányait

Kerti Károly grafikusművésznél, a városi képzőművészeti körben kezdte, ahol elsősorban modellek után rajzoltak.² 1960 és 1966 között járt a Magyar Képzőművészeti Főiskola sokszorosító grafika szakára, ahol Pap Gyula, Ék Sándor és Raszler Károly voltak a mesterei.³ Művészi pályáját ennek megfelelően grafikusként kezdte. Igyekezett szinte minden fontosabb sokszorosító grafikai eljárást elsajátítani, még hozzá a rá oly jellemző rendkívüli alaposággal. Fametszeteinek, rézkarcainak, réz- és linómetszeteinek fő ikonográfiai forrása a népmesék (pl. *Erős János*), illetve a nemzetközi (Robert Pinget: *Kalóz Grál*) és még inkább a magyar irodalom (Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*) remekei voltak.

Ekkor már Dunaújvárosban élt. Innét hívták meg először 1978-ban, hogy vegyen részt Kecskeméten, a negyedik alkalommal megrendezett Nemzetközi (ekkoriban még inkább csak szovjet–magyar) Zománcművészeti Alkotótelepen. A szimpóziumok előzménye a Lampart Zománcipari Művek helyi egységében, a Kecskeméti Zománc- és Kádogyárban 1962-től végzett művészeti kísérletek voltak.⁴ Különösen Kátai Mihály volt kitartó. Bár papíron a gyár, a Bács-Kiskun Megyei Tanács és más szervezetek, intézmények voltak 1975-ben az alkotótelep létrehozói, szervezői, az igazi alapító és a művészeti irányvonal meghatáro-

→
Ravasz Erzsébet:
Rondó IV.
(Rondó virággal) /
Erzsébet Ravasz:
Rondo, IV
(Rondo with Flowers)

[1983] zománcozott
acéllemez / enameled
steel plate [Ø 20 cm]

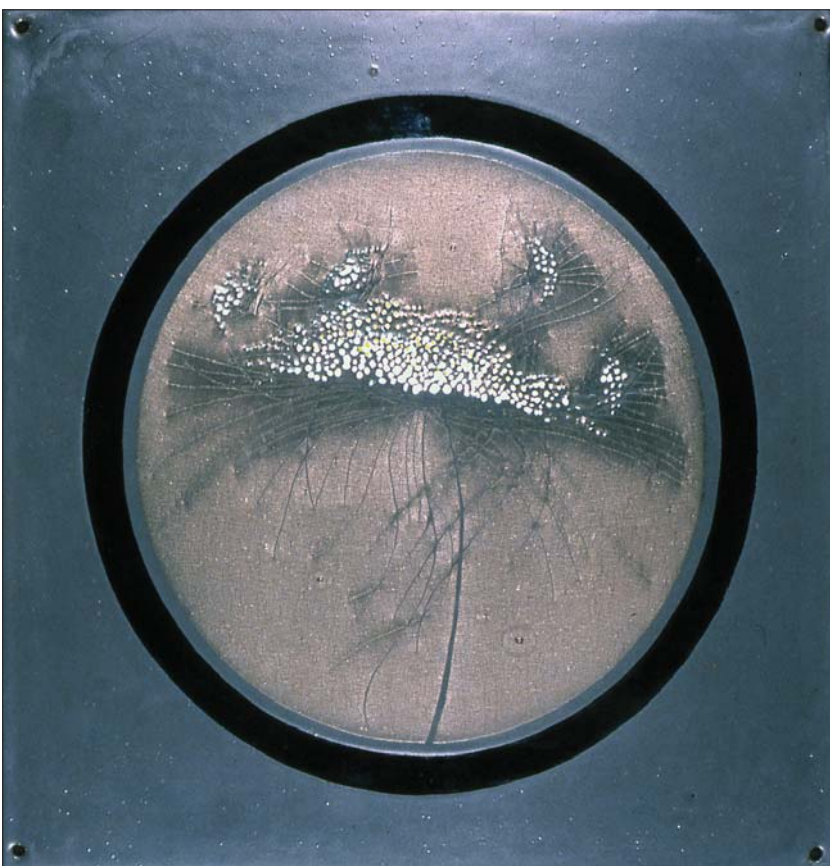

Ravasz Erzsébet:
Emlék Bugacról III. /
Erzsébet Ravasz:
Memories of Bugac, III
 [cca. 1988/89]
 vörösréz lemez,
 ezüstözött, maratott
 beágyazott zománc /
 copper plate, silvered,
 etched champlevé
 enamel [Ø 15 cm]

zója Kátai volt. A művészeti vezető a korszak kötelezően érvényesítendő „káderpolitikája” ellenére is sikeresen igyekezett bevonni a kecskeméti telep munkájába a rokon lelkeket. Ravasz Erzsébet is közéjük tartozott. Pap Gábor művészettörténész szerint „A népművészet nem múló érvényű értékeibe való különös vonzódása irányította lépteit Kecskemét és a zománcozás felé”.⁵ Kátai különösen az első évtizedben volt nagy hatással a környezetében alkotó művészekre. S bár ez alól Ravasz sem bújhatott ki teljesen, mégis úgy volt képes a kecskeméti zománcciskola egyik legjellegzetesebb alkotójává válni, hogy közben az egyéniségét adó, csak rá jellemző jegyek is felismerhetőek maradtak. Ennek az egyszerre közösségi és egyéni stílusformálásnak fontos elemei voltak azok a diavetítéses

Fotó: Kiss Béla

Fotó: Kiss Béla

előadások (pl. Lükő Gábor néprajzkutatóé, Pap Gáboré, Albert Péter vegyész mérnöké), melyeket az örökké tanulni vágyó Ravasz Erzsébet is alapvető élményeinek tartott.

1978-tól egészen 1987 nyaráig rendszeresen, összesen tíz alkalommal vett részt a kecskeméti szimpóziumokon. (Utolsó néhány évében az egész évben működő Nemzetközi Zománccsodaszobrászati Alkotóműhelyben és otthonában alkotott.) Az első években számára is meghatározóak voltak a meghirdetett programok, melyek eleinte még az építészethez kötődtek. Ravasz első zománccsodaszobrászati alkotásai például az 1978-as „utcabútor”-programhoz kapcsolódtak. A *Figura-sorozat* tagjai fából faragott térplasztikák, kapuszerű nyílásokban elhelyezett, bálványyszerűen megfogalmazott, síremlékekre emlékeztető esztergált ember-jelekkel (egyedül, vagy a férfi és nő együtt), melyeket Ravasz igen visszafogott módon, zománccsodaszobrászati applikációkkal ékített. A sorozatot a következő években is folytatta, sőt muráliákat is készített az egyes variánsok alapján (pl. Házasságkötő Terem, Dunaujváros, 1981). Érdekes itt megemlíteni Keserü Katalin művészettörténész nevet nem említő véleményét, melyben egyértelműen negatív színben tünteti fel a „kevert anyagú (fa-rekesz-zománc, fa-zománccsodaszobrászati rézfólia-majo-

lika stb.), a szobrászatot az iparművészettel természetellenesen ötvöző” munkákat a ’79-es szimpózium kapcsán.⁶ 1979-ben a Nemzetközi Gyermekév kínált témát. Gyermekrajzokon alapuló kísérleteit elsősorban a – gyermekkori emlékeken és a kecskeméti alkotótárs, Báron László bábművészetéből is táplálkozó – két évvel későbbi *Bábu-sorozatán* hasznosította, csatlakozva e ponton egy olyan nőművészeti vonalhoz, melyet Anna Margit és Simsay Ildikó neve fémjelez. 1980-ban többek között – a szimpóziumon szintén részt vevő – Kerényi József építész által tett egyik javaslatot (épülethomlokzatokra megkülönböztető jelzésként elhelyezhető napórák) öntötte formába.

Ravasz Erzsébet 1981-ben még folytatta tovább – a saját szavaival élve – „zománchrátétes fabálványait”⁷, de emellett már a következő évtől kezdve részt vett azokban az alkotótelepen belül működő, önálló fakultatív programokban, melyeket Kátai Mihály a későbbiekben létrehozandó Kecskeméti Műhely egyfajta előkészítéseként hirdetett meg. 1982-ben ilyen volt például a „fekete-”, illetve a „tányér-program” (pl. *Tányér állatmotívumokkal*), melyek jól láthatóan az ún. „kecskeméti zománcceljárás” továbbfejlesztéséhez kapcsolódtak.⁸ Grafikusai múltjához hasonlóan fejleszti magát ekkor technikai téren, s igyekezett szinte minden zománccművészeti eljárást megismerni és elsajátítani. Különös, dokumentációs célú bizonyítéka ennek a fából és zománccból, könyvszerűen megformált két *Tankönyve*, melyek zománccos lapjain feliratokkal is jelzi (pl. „magyar sodrony”, „vágott rézcsík”, „maratott bizánci”), igaz nem mindig pontosan utalva az egyes szakkifejezésre, hogy éppen milyen technikát, eljárást igyekezett rajtuk kipróbálni. Ez az attitűd már a kezdetektől fogva jellemezte. Egyik legkorábbi példa erre egy 1981-es zománccgrafikáján látható, melynek részeként egy nekünk háttal álló fiatal fiú olvassa – jobb kezét napellenzőként tartva maga elé – a mű írásban rögzített tanulságait: „Próba x 1981 x vizes x betűfekete x alapon x megcsorgatott x titán-fekér x 2 x perc”.

1983-ban kezd el kiemelten foglalkozni fémes zománccokkal acéllemezen, ami telitalálatnak bizonyult. Ez volt az a zománccművészeti eljárás, amellyel a leginkább érvényesíteni tudta grafikusai vénáját, több év-

Fotó: ifj. Gyergyácz László

Ravasz Erzsébet: Ómagyar Mária-siralom I. /

Erzsébet Ravasz: Old Hungarian Lamentations of Mary, I

[1987] vörösréz lemez, aranyozott, maratott beágyazott zománc / copper plate, gilded, etched champlevé enamel [19x15 cm]

tized alatt kifejlődött, s csak rá jellemző bravúros vonalkultúráját. S ami még fontosabb, mindeközben sikerült megteremtenie a zománc és a grafika közösségét, elérni két egymástól élesen elkülönülő műfaj szerves együttműködését. A fémes zománccok haszná-

**Ravasz Erzsébet:
Tankönyv II. (részlet) /
Erzsébet Ravasz:
School Book, II (detail)**

[cca. 1987] vörösréz
lemez, aranyozott,
ezüstözött, maratott
bedágyazott zománc,
a teljes méret:
40x25 cm /
copper plate, gilded,
silvered, etched,
champlevé enamel,
gilded, silvered, etched
champlevé enamel,
full size: 40x25 cm

**Ravasz Erzsébet:
Tankönyv I. (részlet) /
Erzsébet Ravasz: School
Book, I (detail)**

[cca. 1987] vörösréz
lemez, sodronyzománc,
a teljes méret: 40x25
cm / copper plate,
cloisonné enamel, full
size: 40x25 cm

lata esetében kiemelten fontos erény a grafikusai pontosság, s hatásos az ahhoz kapcsolódó aprólékosság. Különösen jól látható ez olyan művein, mint a *Homágium Bugacnak* (1983), vagy az *Ördögsekér* (1985). A szőnyegszerűen mindent elborító vonaltenger jól érvényesíti a zománc műfaji sajátosságai közé sorolható dekorativitást, a fémes zománcok pedig szinte teljesen elfedik a recipiensként használt, feketére le-

Fotó: Kísis Béla

Fotó: Kísis Béla

alapozott acéllemezeket. Természetesen a kísérletezések során hamar rájött a művész, hogy a fémes zománcok esetében a vonalak vastagsága a leginkább döntő és alakítható tényező. Ennek bizonyítéka például a *Dél-sorozat* (1985), melyen a különféle állatok belső tagoló vonalainak rendkívül vékony, szinte karcolásszerű megjelenítése a népvándorlás kori ötvös-művekre emlékeztető, síkba fojtott plaszticitást ered-

ményez. Sőt a pihenő szarvas agancsa (*Dél II.*) esetében olyan hatást kelt, mintha az ezüstösen fénylő zománcanyag leválni igyekezne az őt hordó fekete alapról. A *Rondó virággal* (*Rondó IV.*, 1983) vagy a *Ligetünk* (1983) esetében tartalmi és kompozicionális

Fotó: Kiss Béla

okokból, kis felületen ugyan, de más zománcanyaggal egészíti ki a fémesen csillogó felületet. Az utóbbi közepén megjelenő három idős nőalak még így is alig észrevehető: „*Boszorkányok? A seprű, mindhármójuk jellemzője erre vallana. De a végzet aggnőinek, párkáinak is tekinthetjük őket.*”⁹

Ravasz Erzsébet másik védjegyévé vált eljárása a maratott vörösréz recipiens alkalmazása volt. Itt kétfelé indult el 1986 táján. A kevésbé ismert, ritkábban alkalmazott változat legsikerültebb darabjai az *Eleink I–II.* (1986). E művein az alkotó nemcsak a történelmünket idéző motívumokat, hanem a vörösréz lemez síkban maradt felületét is transzparens ékszerzománcal fedte le, olyan hatást keltve, mintha az alkotást színes üvegablakon keresztül látnánk. Jóval több alkotás készült, köztük számos sorozat, az eljárás kiérleltebb, kidolgozottabb és – nyugodtan mondhatjuk – biztonságosabban alkalmazható változatának segítségével. 1987-ben rögtön egy a magyar zománcművészet szempontjából is főműnek minősülő alkotással, az *Ómagyar Mária-siralom* két változatával demonstrálja a beágyazott zománc jelenkori alkalmazását. Kivételes pillanat (erre a leginkább Kátai és Turi Endre életművében találhatunk még példát), amikor a műfaj hagyományos, iparművészeti eredete és a kortárs magyar zománcművészet képzőművészeti, tartalmi irányultsága képes új minőséget létrehozóan egyesülni. A téma régóta foglalkoztatta, lelkileg is az egyik fő kapaszkodója volt, a leginkább ahhoz hasonlóan, ahogy a búcsújáró asszonyok fordultak földi fájdalmaikat elpanaszolva az egy-egy kegyszobor, illetve kegykép által láthatóvá tett égi szereplőhöz. Testvére, Ravasz Mária visszaemlékezései talán segíthetnek némileg közelebb hozni a művész lelki és motivációs hátterét: „*Erzsike sokat olvasott, elmélyülve. [...] Kedvenc és állandó olvasmánya volt az Ómagyar Mária-siralom. Sokszor idézett gyönyörű részleteiből. [...] Erzsike bár sokszor határozottnak, keménynek tűnt, nagyon sérülékeny volt. Vártá, és szinte itta a jó szót. Azt hiszem, ebből volt kevés, ami a tragédiához vezetett. Az utolsó évben többször elmentem hozzá... Hosszú ideig néztünk egy szenvedő-Krisztus-felületet. – Ugye, milyen gyönyörű – mondta ő.*”¹⁰

Az itt alkalmazott jelbeszéd, mely kicsiny foltok-

**Ravasz Erzsébet:
Bábu II. /
Erzsébet Ravasz:
Puppet, II**
[1981] zománcozott
vörösréz lemez /
enamelled copper plate
[20x10 cm]

Fotó: Kiss Béla

**Ravasz Erzsébet: Kapu /
Erzsébet Ravasz: Gate**
[1980]

fa, zománcozott
vörösréz applikációk /
wood, enamelled
copper appliques
[40,3x31,3 cm]

ként megjelenő házak, fák, állatok, állandó kísérőív váltak más, hasonló technikával készült művein is, az *Ómagyar Mária-siralom* esetében a középkori kódexek dedikációs lapjairól ered. Jelentésük, mint például a ház egyenlő egy faluval, egy fa az erdővel, egy fűcsomó a réttel, Ravasz esetében a világ egészére vonatkozó jelzésként értelmezhető. A nyolcvanas évek utolsó harmadában készült rondó formájú sorozatain (pl. *Emlék Bugacról, Rondó madárral*) részben gyermekkori

élményeire támaszkodott, ami ekkor összekapcsolódott az egyes élőlények, s élőhelyek pusztulása iránt érzett aggódásával is. De természetesen Ravasz Erzsébet nem lett volna az egyik legjelentősebb zománcművésznőnk, ha nem érzett volna rá egy lepkeszárny (*Rondó lepkével II.*), vagy éppen egy gyík (*Emlék Bugacról I.*) láttán a kecskeméti zománcanyagok, így mindenekelőtt a transzparens, illetve a félopak ékszerzománcok alkalmazásának különleges, más műfajok számára utolérhetetlen lehetőségeire.

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
művészettörténész

Jegyzetek

1. Lásd róla pl.: ifj. Gyergyádesz László: „...a teremtés folyamatának újra átélése”. Vázlat a kortárs magyar zománcművészet elmúlt négy évtizedéről. In: *Tűzzománcművészek Magyar Társasága – Hungarian Society of Enamel Artists. 1997–2007.* Szerk. ifj. Gyergyádesz László. Kecskemét, 2007. 5–8.
2. 1983 őszén rendeztek egy kiállítást az orosházi művelődési központban, ahol a legendássá vált szakkörre emlékeztek a művészé vált öt tanítvány (*Ravasz Erzsébet, Fülöp Erzsébet, Gyuró István, Paál István, Rajki László*) és Kerti Károly alkotásaival. Lásd róla pl.: Sass Ervin: A Mester és öt tanítványa. Kiállítás Orosházán, a művelődési központban. *Békés Megyei Népiújság*, 1983. október 2.
3. Maga az alkotó többnyire e három művészt adta meg mestereként, ennek ellenére pl. Sümei György Kmetty Jánost és Rozanits Tibort is ide sorolja. Sümei György: Ravasz Erzsébet másfél évtizede. *Művészet*, 1982. május.
4. Lásd róla pl.: ifj. Gyergyádesz László: A kortárs magyar zománcművészet kezdetei, különös tekintettel a Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep előzményeire Kecskeméten az 1960–1970-es években. In: *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun Megyében 1998.* Szerk. Romsics Imre és Wicker Erika. Kalocsa, 1999. 221–223.
5. Pap Gábor: Rondó virággal. Emlékezés Ravasz Erzsébetre. In: *Ravasz Erzsébet.* Szerk. Pálfalvi János. Dunaújváros, 2001. 69.
6. Keserü Katalin: Az V. Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep zsűrijében. In: *Zománcművészeti Alkotótelep, Kecskemét, 1979. július 3–augusztus 12.* Szerk. Sümei György. Katona József Megyei Múzeum, Kecskemét, 1980. 53.
7. Á. Szabó János: A népművészet szellemében. Tűzzománc-telep Kecskeméten. *Fejér Megyei Hírlap*, 1981. augusztus 14.
8. Lásd róla pl.: ifj. Gyergyádesz László: Kortárs magyar zománcművészet. Kecskeméti Képtár (Cifrapalota), 1998. március 21–április 26. *Magyar Iparművészet*, 1998/2. 8.
9. Pap Gábor: *Ravasz Erzsébet zománcképeiről – két tételben.* In: *Ravasz Erzsébet.* I. m. 6.
10. *Ravasz Erzsébet.* I. m. 71–72.